

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

на дисертаційне дослідження
Буник Вікторії Петрівни
на тему

**«Внутрішні та зовнішні чинники універсалізації суспільно-політичного процесу:
теоретико-методологічний аналіз»,**

подане на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук за спеціальністю
23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Актуальність обраної теми. Глобалізація, яка охопила людство від часів Х. Колумба і Ф. Магелана впливає на нього не лише в економічній, культурній чи психологічній сферах. Вона охоплює і його політичну сферу, поширюючи вплив глобальних проблем, міжнародного права і політичних норм, рішень глобальних і регіональних організацій та самітів на нижчі рівні прийняття політичних рішень – національні та локальні. В такий спосіб відбувається відзначена Дж. Розенау «взаємодія процесів на перетині мікро- і макрорівнів». Однак сама синергія різних просторових рівнів політичного процесу (глобального, континентального, регіонального, національного, локального тощо), її причини і наслідки, такі як турбулентність, біфуркаційність, а отже, і непередбачуваність кожного рівня сучасного політичного процесу – досі недосліджені. В цьому контексті особливого значення набуває спроба дослідження універсальних чинників, які зумовлюють глобалізацію та уніфікацію політичного процесу в масштабах кожної окремої держави.

Важливість та науково-теоретичну цінність дослідження визначає також її виконання в контексті комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету ім. І. Франка «Теорії політики: форми політичної рефлексії» (державний номер реєстрації 0111U005524).

Ступінь обґрунтованості, достовірність і новизна наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Аналіз рецензованої роботи дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження представлене до захисту – багатопланове, самостійне, базоване на опрацюванні великого обсягу джерел (115 найменувань). Зокрема, були використані розробки наступних вчених: західних (А. Вендта, З. Баумана, У. Бека, Ж. Бодріяра,

Х. Булла, І. Валлерстайна, Б. Вілсона, С. Гантінгтона, Е. Гелленера, Е. Гіденса, Р. Дарендорфа, М. Кастельса, Н. Лумана, А. Мартінееллі, Р. Робертсона, Дж. Сакса, Дж. Фрідмана та ін.) і російських (Л. Грініна, А. Дмитрієва, Д. Зарова, В. Іноземцева, Е. Ільєнкова, А. Костіна, С. Кисельова, В. Литвиненко, Б. Макаренка, В. Межуєва, А. Назаретяна, В. Нерсесянца, А. Панаріна, В. Пантіна, А. Столярова, В. Хліпуна, В. Чагілова, О. Шкаратана та ін.). Серед вітчизняних вчених опрацьовано праці А. Гальчинського, В. Денисенка, М. Онопрієнка, А. Толстоухова та ін.

Дослідження спрямоване на методологічний аналіз чинників (внутрішніх та зовнішніх) універсалізації політичного процесу, як одної з центральних проблем політичної науки, спосіб вирішення якої визначає можливості вибору певним суспільством системи політичної влади, особливості сприйняття його представниками загальних правил політичного, правового, економічного, культурного співжиття, вирішення конфліктних ситуацій у цьому суспільстві.

Зміст дисертації свідчить, що Буник Вікторія Петрівна коректно визначила об'єкт (універсалізацію політичної реальності) та предмет (принципи вивчення універсалізації) роботи. Використання сучасної методології досліджень теорії політичної науки та філософії (міждисциплінарного, інституційного, історичного, соціологічного, нормативно-ціннісного та соціально-феноменологічного підходів та методів: філософських – аналізу і синтезу, загальнонаукового – порівняння, емпіричного – спостереження за політичними процесами), опора на теорії глобалістики, комунікативних систем, структуралізму, конструктивізму, неоконструктивізму, опрацювання значної кількості джерел дозволило дисертантці провести генералізуюче дослідження сенсу і змісту універсалізації внутрішньо- і зовнішньополітичного розвитку суспільств, визначення її основних критеріїв.

З метою розрізнення близьких явищ здобувачка здійснила, на основі напрацювань глобалістики, розрізнення таких неоднозначних понять, як «глобалізація» та «універсалізація». Відтак, «глобалізація» у її розумінні є створенням єдиного «світового співтовариства», у якому формуються спільні норми, інститути та культурні цінності, і, водночас, «вимір» сучасної глобальної

політики; складний політичний процес, підґрунтям якого є система економічних форм життя. На думку В. Буник «глобалізація» характеризується системністю (всезагальністю), пріоритетністю економічної та політичної сфер людського життя, ієрархічністю залежності й підпорядкування індивідів і суспільств в її рамках.

Натомість «універсалізацію» здобувачка визначила як синонім термінів «узагальнення» та «поширення». Цей термін вона використовує для позначення явища, яке передувало глобалізації – кооперуючого начала комунікативних форм буття, зокрема політичного.

«Проблема» універсалізації, на думку В. Буник започатковується не в глобальних явищах, а в самій людині, як «одичності», внутрішніх суперечностях її буття та принципах їх розв'язання, її відносинах з іншими. Цій людині властива «суверенність, незалежність і нестандартність світогляду, способу життя, мислення та розуміння себе й своєї культури». Завдяки цим рисам людина універсалізує для себе певні орієнтири, цінності та потреби.

Зміст універсалізації здобувачка визначила як:

а) властивий усім етапам історії «прогрес» людства, визначений «справедливою» інтеграцією всіх сфер діяльності людства через його об'єднання єдиною системою цінностей, орієнтацією на становлення одного взаємозалежного світу;

б) напрям глобалізації, який особливо впливає на транзитні суспільства;

в) засвоєння людством позитивних ідей «справедливості», «добра», «загального блага» в різних сферах суспільних відносин; спільного формування цінностей і тенденцій «світового» прогресу», визначення головних ідеалів та орієнтирів, загальних для всієї «світової спільноти»; їх нормативного закріплення в національному розвитку держав і міжнародній співпраці.

Здобувачка фіксує паралельність протікання двох процесів: «універсалізації людини» та партикуляції (регіоналізації). Перший вона трактує як засвоєння людством позитивних ідей через соціалізацію, а другий – як подолання політичним процесом національних кордонів, впровадження

спільних стандартів в рамках цілого регіону при збереженні його культурних та духовних особливостей.

В. Буник визначає творене завдяки універсалізації глобальне суспільство як «соціальну реальність», систему відносин суб'єктів універсалізованого глобального простору, яка творить нову архітектоніку будови «світу», основу глобальної асоціації, форму організації, яка відіграє роль забезпечувального елемента єдності в умовах транснаціонального розмаїття. На її думку його основними інституційними суб'єктами постають: транснаціональні структури і міжнародні урядові й неурядові організації, надетнічні утворення, що формують власну внутрішньоглобальну систему відносин, нові типи ідентичності. При цьому варто відзначити, що дослідниця відділяє «глобальне суспільство» від «світового суспільства», яке характеризує певну багатоманітність без єдності. Тобто, не вважає ці поняття тотожними.

Визначальний вплив універсалізації здобувачкою констатується щодо національних політичних процесів, який відбивається на історичному розвитку суспільств, виявлений у зміні структури політичних, особливо, державних інститутів, їх автентичних станів буття, зміні темпів функціонування держав (с. 1, 3 Автореф). Цей вплив В. Буник пов'язує із взаємопов'язаністю та залежністю усіх держав планети з провідними державами, передусім, і «міжнародним політичним співтовариством» загалом, оскільки проблеми у хоча б у одній державі, негайно позначаються на формі існування інших складових міжнародної системи.

Здобувачка відзначає, що універсалізація може позитивно впливати на внутрішньополітичний розвиток певної країни лише тоді, коли на кожному рівні політичного процесу, в рамках певної держави будуть існувати ефективно функціонуючі «ретранслятори», які адекватно відобразатимуть потреби суспільства, його відповіді на конкретні виклики, та передаватимуть необхідну інформацію про політичні рішення, прийняті на «виході» політичної системи з вищих рівнів суспільства (елітарних) на нижчі (масові) для забезпечення відповідної універсалізації усередині держави і контролю над її перебігом.

Необхідність у таких «ретрансляторах», зумовлюється тим, що універсалізація розширює горизонти усвідомлення індивідом і масами, істеблiшментом та бюрократами реалізованих курсів політики та політичної участі, підвищує рівень їх політичної свідомості, дає їм змогу залучитись до надбань глобального політичного досвіду, сприяє налагодженню комунікацій між державами і масами їх громадян. Додаткову потребу в існуванні таких ретрансляторів породжують дисфункції традиційних національної демократії та націоналізму (етнічного і громадянського) в умовах політичної універсалізації. Дисертант робить такий висновок виокремивши наступні тенденції. По-перше, непридатності інститутів сучасної національної демократичної держави для вибудовування міжнародних відносин та їх недієвості в умовах розмивання чіткого розподілу сфер зовнішньої і внутрішньої політики. По-друге, негативної ролі націоналізму в мультикультурних суспільствах в умовах розпаду традиційної системи ціннісних установок державотворчих націй, які закріплювали національну ідентичність індивіда, їх заміни специфічними наборами споживчих цінностей, заданих масовими стандартами, а саме – національним нігілізмом як запереченням ціннісної значущості національного унаслідок рефлексії заміни ціннісного авторитету нації абстракціями космополітизму, транс- і наднаціоналізму, ентоіндиферентизму, котрі диктують індивідуалістичні імперативи поведінки, «реальним» здійсненням «власної» «абсолютної свободи», своєї «духовної сили».

Досягнення поставленої мети роботи і розв'язання її завдань дозволили здобувачці сформулювати ряд положень, які містять наукову новизну.

Так, в рамках дослідження «універсальність» визначено здобувачкою як головну «характеристику» глобального устрою, ускладнення системи міжцивілізаційних зв'язків внаслідок глобалізації, руйнування її внутрішніх нелінійних зв'язків у соціальних системах і їх підсистемах, її зовнішня детермінація та уподібнення до інших глобалізованих суспільств. «Універсалізацію» визначено детермінантою, «принципом» організації системи «сучасного глобального ... співжиття», сучасного розвитку суспільств, їх політичних систем та окремих інститутів, «здійснення сучасних глобальних

процесів у політиці та економіці», а не онтологічну форму (буттєвість) реальних політичних (та інших) відносин (с. 4, 7, 165 Дисертації).

Саме цей «принцип», на думку В. Буник, визначає суть глобалізації, її внутрішню суперечливість, форми та методи її подолання («розв'язання»). Здобувачка сформулювала системно-визначальні засади універсалізації: культуру, ментальність, традиції, політичні відносини. Водночас, трактує «універсалізацію» як свідоме продукування політичними акторами універсальних цінностей, які, згодом стають «універсальними важелями [соціального] впливу»; продукування, пов'язане із потребою одних акторів («нової глобальної еліти») енергійно впливати на інших (с. 8, 83-84, 165 Дисертації).

В. Буник визначила «політичну універсалізацію» як складну, діалектичну взаємодію системи внутрішніх і зовнішніх чинників, що спричиняє нелінійний розвиток та неоднозначну кореляцію «універсального» і «автентичного» через синтез всезагального ціннісно-безпекового вектора спрямування (часово-просторового) людської спільноти (людства). Здобувачка фіксує подвійність політичної універсалізації – не лише політичної реальності, але і її дискурсу (с. 46, 165 Дисертації).

У свою чергу, генералізуючою основою політичної форми «універсалізації» (політичного процесу, «політичного життя») В. Буник визначає не «абстрактні» всезагальні принципи глобалізації та її тенденції, а «конкретні» зміни діяльнісних засад буття людини, її комунікативних преференцій, домінування мотивів її безпеки та виживання людини у її самоствердженні (с. 166 Дисертації).

І навпаки, сучасний політичний процес, як елемент прогресивного розвитку суспільства, «основними вимірами» якого є «уніфікація й універсалізація», безпосередньо творить феномен «універсальної людини» у якій з'являється відчуття «світу» як «одного місця, що існує в єдиному часі», незалежно від того, чи придатний він для всіх акторів. Така людина пристосовується до «загальних» цінностей, уявлень, можливостей вибору та дій, вибирає можливості «чітко визначені» «суспільним прогресом», а не ті, які

пропонують їй культура й відносини, набуті нею через первинну соціалізацію. Саме через «універсалізацію», на думку В. Буник, людина з-поміж багатьох наявних у неї можливостей обирає і реалізує визначені суспільним прогресом, оскільки саме реалізація останніх розвиває сферу існування людини та полегшує адаптацію до складного, суперечливого буття (с. 4, 44 Дисертації).

В цих умовах, на думку здобувачки, особливої ваги набуває можливість існування «особливої (відмінної від універсалізованої, загальноприйнятої, але не опозиційної) думки», її прийняття соціумом й забезпечення індивіда, який є її носієм, від зазіхань на його політичну свободу (с. 88 Дисертації).

Політичний процес який універсалізується, відзначається складною, нелінійною динамікою через його внутрішню суперечливість, дисгармонійність, складність сприйняття і поєднання «своєї» і «чужої» культур (традицій), «своїх» і «чужих» історичних форм соціальних, політичних комунікацій. Він зумовлюється внутрішніми (політичними) і зовнішніми (економічними, соціальними, культурними й історичними) чинниками. Дослідниця відзначає діалектику, кореляцію відзначених внутрішніх та зовнішніх чинників універсалізації через взаємні підпорядкування та детермінацію її основ – новаційних і традиційних (культура, втілена в нормах, зокрема, традиціях і відтворювана в соціальних комунікаціях) (с. 166 Дисертації).

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях. За темою дослідження авторка роботи одноосібно підготувала 7 публікацій, з них – 4 статі у вітчизняних фахових виданнях і 3 – в іноземних виданнях.

Апробація результатів дослідження відбулась на 6 наукових семінарах та конференціях різного рівня (міжнародних, всеукраїнських та регіональних) – у Львові, Дніпропетровську, Одесі, Києві, Кам'янці-Подільському. Зазначені праці використані при написанні роботи і представлені в її Списку літератури (пп. 25-31).

Практичне значення одержаних результатів дослідження, рекомендації щодо їхнього використання.

Теоретичні та практичні положення і висновки дисертації, результати роботи можуть бути використані в навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Політологія», «Основи демократії», «Філософія політики», «Теорія політики», «Технологія політичного процесу», «Політична комунікація», «Міжнародні системи і глобальний розвиток», «Теорія міжнародних відносин», «Глобалізація та сучасні тенденції міжнародних відносин», а також при підготовці відповідних навчальних програм, навчальних і методичних праць. Відзначені дисертанткою суперечності універсалізації внутрішньодержавного політичного процесу можуть бути враховані при аналізі загроз глобалізації для українського суспільства, прогнозуванні меж і труднощів його адаптації до вимог ЄС.

Зауваження до змісту наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Визначаючи, в цілому, значну наукову цінність дослідження, слід окреслити окремі зауваження до його змісту:

Перше. У Вступі до роботи її авторка щонайменше тричі вживає формулювання «Актуальність дослідження» (с. 4, 5 Дисертації) і відводить місце для її обґрунтування. На нашу думку це свідчить про певну невпевненість здобувачки у обґрунтуванні актуальності роботи для себе. Практично ж відзначене словосполучення можна було вжити лише раз і об'єм обґрунтування актуальності зменшити, залишивши цей момент праці на розсуд Оponentів дисертації та її інших читачів. Водночас, в змістовному блоці Вступу – «Актуальність роботи» (с. 4 Роботи) здобувачка продублювала завдання роботи із с. 6, що є недоцільним.

Друге. У роботі наявні суперечливі тези. Так, з одного боку дисертантка стверджує, що «повернення до ідеї та практики розуміння політики як системно-визначальної основи людського життя» (с. 5 Автореферату і с. 7 Роботи), але, наголошує на тому факті, що: «чітко простежуємо тенденцію до витіснення політики зі сфери регулювання соціальних процесів» (с. 3 Автореферату і с. 5 Дисертації). Як для себе дисертантка розв'язує зазначену

суперечність між домінуванням політики у індивідуальному житті та її витісненням із публічного життя водночас?

Третє. Здобувачка стверджує, що вона сформулювала «дискурсне поле аналізу сучасних ... інтеграційних процесів у політиці», розглянула їх типи. Однак, вказівки на використання методології аналізу дискурсу (відповідних принципів, підходів, методів) у розділі 2 «Теоретико-методологічні засади дослідження» роботи і автореферату відсутні. Як дослідниця це пояснює? Водночас, дослідниця необгрунтовано відносить «історичний, соціологічний та нормативно-ціннісний» підходи дослідження до його «методів» (с. 4 Автореферату і с. 6 Дисертації). В. Буник не змогла лапідарно сформулювати, як згадані нею теорії структуралізму, конструктивізму, неоконструктивізму, теорії комунікативних систем вплинули на методологію дослідження дискурсного поля політичної інтеграції, інтерсуб'єктивних комунікацій, як матричної основи політики.

Четверте. У своїй праці дослідниця водночас вживає словосполучення «нинішній (сучасний, поляризований) світ» (с. 2, 17 Автореферату), «сучасний глобалізований світ» (с. 18 Автореф. і однойменна стаття), «глобальний світоустрій» (с. 2 Автореф.), «сучасний універсалізований світ» (в назві однойменної статті), «сучасний демократичний світ» (Там же), «глобальної політики» (с. 10 Дисертації), «світової політики» (с. 23 Дисертації). У зв'язку з цим виникає наступне питання: а) здобувачка вживає терміни «глобальність» «світ» як синоніми при позначенні одного феномена? б) описує ними відмінні феномени чи в) щоразу надає їм в роботі значення ad hoc? Адже, залежно від того як В. Буник визначає ці базові терміни, зміст кожного рівня досліджуваного нею політичного процесу і чинників впливу на нього буде істотно відрізнятись. Прикладом чого є, на нашу думку, й наступні формулювання авторки: «неможливість поєднання одиничного (універсального) та загального (глобального)» (с. 4 Дисертації) і «конфлікт глобального (універсального) та локального (одиничного)» (с. 29 Дисертації). На нашу думку, базову для праці дихотомію «одиничне (універсальне)», «загальне (глобальне)», слід було представити як тричлен: «локальне (одиничне)»,

«загальне (глобальне)» і «універсальне». Оскільки «світ» (буття, Всесвіт) онтологічно є ширшим за поняття «глобальності», а культурологічно і психологічно – вузчим, оскільки кількість індивідуальних життєвих світів, які піддаються уніфікації і стандартизації, зокрема і в сфері вияву політичного, практично дорівнює чисельності населення планети.

П'яте. Загальною рисою роботи є часте використання процесуальних понять (в термінології І. Валлерстайна) із додатком «процес». Наприклад, «універсалізація – процес» (с. 8 Дисертації), «глобалізація як складний ... процес» (с. 16 Автореферату), які дещо переобтяжують текст і надають тавтологічності формулюванням, що згідно із Р. Бартом, є формою відмови від визначення поняття чи явища.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Робота логічно структурована, що дозволило її авторці оптимально досягнути мети дослідження і розв'язати поставлені дослідницькі завдання.

Дисертаційне дослідження складається із вступу, чотирьох розділів, кожен із яких містить підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

У її вступі чітко та логічно визначені і сформульовані основні параметри роботи: актуальність, наукова новизна, мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, практичне і теоретичне значення результатів, отриманих за підсумками роботи.

Висновки до дисертації відповідають меті і завданням дослідження, достатні для кандидатської дисертації. Стиль їх викладу, як і стиль опису теоретичних і практичних результатів дослідження, рекомендацій і нових наукових положень, забезпечує доступність сприйняття роботи.

Загалом, наукова праця написана грамотно і чітко. Застосована у ній термінологія прийнятна і загальноновизнана.

Загальний висновок. Дисертація В. П. Буник «Внутрішні та зовнішні чинники універсалізації суспільно-політичного процесу: теоретико-методологічний аналіз» – самостійне, завершене наукове дослідження, яке містить нові, обґрунтовані, результати. Висловлені до неї зауваження не применшують значущості роботи і не носять принципового характеру, а є

побажаннями до подальших пошуків дисертантки у обраній нею сфері науки. Рецензована робота відзначає чіткість висловлених думок, формулювання продуманих і зважених оцінок, аргументованих висновків. Ознайомлення із авторефератом і науковими працями дисертантки дозволяє зробити висновок, про те, що їх зміст дає повну інформацію про об'єм її наукової роботи. Зміст автореферату В. П. Буник ідентичний основним положенням її дисертації. Оформлення кандидатської дисертації і її автореферату відповідає вимогам ДАК України.

Кандидатська дисертація В. П. Буник виконана на належному науковому рівні, повністю відповідає положенням п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та
міжнародних відносин
Інституту гуманітарних і соціальних наук
Національного університету
«Львівська політехніка»

Тішків Ю. Я.
Тішків Ю. Я.

Підпис засвідчую
Вчений секретар

Брилинський Р. Б.

Брилинський Р. Б.